

ΤΟ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΟΝ ΣΧΙΣΜΑ*

Ταῦτα πάν α ἐγένοντο ἄνευ τῆς πρειδοποιήσεως, ἢ συναταθέσεως ἢ καὶ ἀναγνωρίσεως τοῦ τετελεσμένου γεγονότος παρὰ τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, ἀπὸ τοῦ ὅποιου ἀπεσπάτο ἡ ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησία!

Ἡ κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἔβρυσις Ἀυτοκεφάλου Ἐκκλησίας ἦτο ὅπως ἀγνωστος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἐκκλησίας¹. Διὸ καὶ μέγας ἠγέρθη συγγραφικὸς πάταγος καὶ ἐμφύλιος, οὕτως εἰπεῖν, Ἐκκλησιαστικὸς πόλεμος, σοβαρῶς ὑποσκάπτων τὸ κῆρος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου. Ἡ πολεμικὴ δὲ αὕτη εἶναι ἀναμφίβολον ὅτι ἔτρεφεν εὐκ ἐλίγον τὸ πνεῦμα τῆς βουλγαριστικῆς κινήσεως. Καὶ ἐν ἄλλοις ἦσαν οἱ πρβαλλόμενοι λόγοι καὶ αἱ συνθήκαι, ὑφ' ἧς ἀνεπτύσσετο ἡ περὶ τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ῥήξις, οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ Πανσλαβισταί, ἐξηγουῦντες αὐτὰς κατὰ τὰς προϋποθέσεις αὐτῶν, ὅτι δηλαδὴ καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ Ἕλληνες ἀποτινάσσουσι καὶ ἀποκρούουσι τὴν ἐξουσίαν τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, ἐπὶ σκοπῷ νὰ ἐκφύγωσιν ἀπὸ τῆς πλεονεκτικῆς τάσεως τῆς Ἱεραρχίας αὐτοῦ, ἐνεθαρρύνοντο εἰς τὸν κατὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἀγῶνα αὐτῶν². Ὅτι δὲ πράγματι ἡ μεταξὺ τοῦ Οἴκουμ. Πατριαρχείου καὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι θλιβερὰ αὕτη ῥήξις ἦτο ἐκμεταλλεύσιμος καὶ ἔτυχεν ἐκμεταλλεύσεως ἐν μέρους τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν προστατῶν αὐτῶν, μάλιστα μετὰ τὸ 1860, ἔχομεν μαρτυρίας ἱστορικὰς, καθ' ἧς ὁ μὲν πρωτουργὸς καὶ υπεύθυνος τῆς ῥήξεως Φαρμακίδης, μαθὼν τὰς ἀπαιτήσεις τῶν Βουλγάρων περὶ ἐκκλησιαστικῆς αὐτῶν ἀνεξαρτησίας κατενόησεν ὅπόσον ἄστοχος ἦτο ἡ πολιτεία αὐτοῦ καὶ ἤρθάνετο λύπην διὰ τὸ σφάλμα αὐτοῦ³, οἱ δὲ Βούλγαροι καὶ οἱ Πανσλαβισταί ὁμολογοῦσι τὴν δολίαν ἐκμετάλλευσιν ἐν διαφόροις περιοδικοῖς καὶ ἐφημερίσιν, ἐν αἷς ἐδημοσίεον ὅτι ὡς πρότυπον τῆς

* Συνέχεια ἐκ τοῦ Γ' Τόμου σελ. 365.

1. Ἐνθ. ἀν. σελ. 68.

2. Βλ. Ἐπαμ. Κ. Κυριακίδου, Ἱστορία τοῦ Συγχρόνου Ἑλληνισμοῦ (1832-1892). Ἐν Ἀθήναις. 1892 τόμ. Α' σ. 267-268.

3. Ἐπαμειν. Κυριακίδου Ἱστορία τοῦ Συγχρόνου Ἑλληνισμοῦ Ἐν Ἀθήναις 1892 τ. Α' σελ. 61 πρβλ. Χρυσόστ. Α. Παπαδοπούλου, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἐν Ἀθήναις 1920 σελ. 68.

ἐνεργεῖς αὐτῶν κατὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἔσχον τὴν στάσιν τῶν ἐν Ἑλλάδι, καθὼς καὶ τῶν ἐν Σερβίᾳ καὶ Μολδοβλαχίᾳ ἀθινοδόμων Ἡγεμονιῶν¹.

Ἀπέναντι τῆς κινήσεως τοῦ Νεοφύτου Βόζληφ ἡ Ἐκκλησία Κωνσταντινουπόλεως, ἥς τότε προέτατο ἡ ἐξέχουσα φυσιογνωμία, ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος ΣΤ', δὲν ἔμεινεν ἀδιάφορος. [Τῷ 1841 ἀπέλυσε πρὸς πάντας τοὺς Μητροπολίτας τοῦ Θρόνου Ἐγκύκλιον, δι' ἧς ἐνετέλλετο αὐτοῖς νὰ συλλέξωσι τὰ ἀντίτυπα τῆς μεταφράσεως τοῦ Ἐθαγγελίου τοῦ Νεοφύτου καὶ νὰ ἐμποδίσωσι πᾶσαν κυκλοφορίαν αὐτοῦ², αὐτὸν δὲ τὸν ἴδιον κατεδίκασεν εἰς ἔξορον εἰς Ἅγιον Ὄρος, ἔπου καὶ ἀπέθανεν³. Βεβαίως ἡ περὶ τῆς μεταφράσεως τοῦ Ἐθαγγελίου πράξις τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας δικαία ἦτο καὶ ἐπιβεβλημένη τσοῦτο μᾶλλον, ἔσον ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἄνευ γνώσεως καὶ ἐγκρίσεως αὐτῆς, ἐξεδόθη τὸ εἰρημένον βουλγαρικὸν Ἐθαγγέλιον, ἐν ᾧ, ὡς γνωστόν, δὲν ἐπιτρέπεται ἡ μετάφρασις τοῦ ἱεροῦ Ἐθαγγελίου ἄνευ ἀδείας αὐτῆς, οὐδ' εἰς αὐτὴν τὴν νεωτέραν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἡ ἔκδοσις ἐγένετο ὑπὸ τῆς ἐν Σμύρνῃ Ἀμερικανικῆς Προπαγάνδας, τοῦθ' ἔπερ καθίστη αὐτὸ ὑποκτον⁴. Ὁ Ρῶσος ἱστορικὸς Κουργάνωφ ἐκφράζεται ὡς ἀκλόυθως περὶ τῆς μεταφράσεως ταύτης· «Κατὰ πόσον ἀντοπεκρίνετο πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν πρωτότυπον δὲν γνωρίζομεν ἀκριβῶς. Πάντως ὅμως ἡ συμμετοχὴ τῶν Ἀμερικανῶν προπαγαδιστῶν εἰς τὴν ἔκδοσιν αὐτοῦ ἐνοχοποιεῖσιν αὐτὸν (τὸν Νεόφυτον) ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης. Μάλιστα, ἂν λάβωμεν ὑπ' ἔψιν τὴν πληροφορίαν τοῦ Δασκάλωφ, ὅτι οἱ Βούλγαροι ἔμαθον τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ παρ' αὐτῶν τῶν προπαγανδιστῶν, ἀναμφιδέλως καταλήγομεν εἰς τὸ πιθανώτατον συμπέρασμα ὅτι ἥμιστα ἀνταπεκρίνετο ἡ μετάφρασις αὕτη πρὸς τὸ πρωτότυπον»⁵.

Σχεδὸν ταυτοχρόνως πρὸς τὸν ἱερομόναχον Βόζληφ ἔδρα πρὸς τὴν Βουλγαρικὴν ἀναγέννησιν ἐν τῷ χωρίῳ Τριτσβίφ, ἕτερος ἰσχυρὸς πρᾶ-

1. Βλ. **Δασκάλωφ**, Ἡ Ἀναγέννησις τῶν Βουλγάρων ἐν «Ρωσικῇ ὁμιλίᾳ» [ῥωσ.] 1858. τ. Β' σ. 1—64.—«Χριστιανικὸν Ἀνάγνωσμα» (ῥωσ.) τ. Α' σ. 446—499 646—667 κ. ἄ. Ἰδε μνημονευομένας τοιαύτας πραγματείας παρὰ **Κουργάνωφ**. Πρβλ. «**Ἐκκλησι. Ἀλήθεια**». 1908, ἀρ 27 σ. 319. Ἀνασκευὴ τῆς Ἀπαντήσεως τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας εἰς τὰ παρὰ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης ἀποσταλέντα σχέδια λύσεως τοῦ Βουλγαρικοῦ ζητήματος. Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1869. (προέλευσις Βουλγαρικῆ), σ. 20. 24. 22. 47.

2. Ἀρχιμ. **Καλλίν. Δελικάνη**, Συλλογὴ Πατριαρχικῶν ἐγγράφων. τόμ. Γ', σελ. 755—757. Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1906.

3. **Κουργάνωφ**, I, 75.

4. **Κουργάνωφ**, I, 75.

5. Ἀδιόθι, I, 76.

γων, ὁ Σαπούνας ἐκάλει τοὺς δημοφύλους αὐτοῦ νὰ προσφέρωσι τὸν δόλο των πρὸς ἀνοικοδόμησιν βουλγαρικοῦ σχολείου ἐν τῷ εἰρημένῳ χωρίῳ. Οὕτω δὲ κατὰ τὸ 1835 σαφῆς πλέον εἶναι ἡ συναίσθησις τῶν Βουλγάρων ὅτι ἀποτελοῦσεν ἴδιον ἔθνος.

Τὸν Νεόφυτον Βόζληφ, ἐν τῇ ἐξορίᾳ ἀποθανόντα¹, διεδέχθη ἐν τῇ πατριωτικῇ δράσει ἕτερος δμώνυμος αὐτῷ, ὁ Νεόφυτος Χιλινδαρηνός, δρῶν ἐν Τυρνόβῳ. Τοῦτον ὁ μητροπολίτης Τυρνόβου ἐξώρισεν εἰς Ἄθωνα τῷ 1842, ἐκεῖθεν ὄμως, μετὰ τριετῆ διαμονήν, ἐλευθερωθεὶς τῇ μεσιτείᾳ τῶν Τυρνοβιτῶν, ἦλθε τῷ 1845 εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου συναντηθεὶς μετὰ τοῦ αὐτόθι μένοντος μοναχοῦ Ἰλαρίωνος Στογιάννοβιτος, τοῦ μετέπειτα ἐπισκόπου Μακαριουπόλεως, εὔρε πεδῖον εὐρὺ πατριωτικῆς δράσεως².

Ἐν τῷ μεταξὺ ἀπροκαλύπτως ἐκρήγνυται ἡ φυλετικὴ ἀντιπάθειαι καὶ ἡ ζωνηρὰ καταφορὰ κατὰ τοῦ Οἴκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τῶν Ἱεραρχῶν αὐτοῦ. Ἀπήχησιν τῆς καταστάσεως ταύτης ἔχομεν ἤδη ἀπὸ τοῦ 1835. Ὅτε δηλαδή, τῇ 26ῃ Σεπτεμβρίου τοῦ ἔτους τούτου, συνεδρίαζεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκλογικὴ Συνέλευσις, ὃ ἐν αὐτῇ παριστάμενος, ὡς μέλος, βούλγαρος Στέφανος Βογορδης ἤρχισε νὰ δμιλῇ μετὰ πρωτοφανοῦς ὕψους καὶ φωνῶν, οὗ ἕνεκα καὶ ἐδημιουργήθη ἐπεισόδιον. Ὁ Ἕλλην ἀντιπρόσωπος τῆς συντεχνίας τῶν γουναράδων Ζαγανός ἀπήντησε πρὸς τὴν Βογορδίην ἀποτόμως: «φθάνει πλέον ἐσένα θ' ἀκοῦμε, παληοβούλγαρε»³. Ἡ προσβολὴ αὕτη ἐναντίον ἐξεχούσης βουλγαρικῆς προσωπικότητος καὶ ἐν ἐπισήμῳ μάλιστα αὐτοῦ ἰδιότητι, τοῦ πρίγκιπος Βογορδίου, περὶ τοῦ ὁποῦ μάλιστα ἐλέγετο ὅτι ἐπεδίωκε νὰ ἐπιτύχῃ νὰ ἀνέλθῃ τὸν βουλγαρικὸν θρόνον τοῦ μέλλοντος βασιλείου⁴. ἐν ᾧ ἀπ' ἐνὸς ἦτο ἐνδεικτικὴ τῆς καταστάσεως, ἐξ ἄλλου προὐκάλεσεν, ὡς ἦτο ἐπόμενονον, τὴν μῆνιν τῶν βουλγαριστῶν. Ἐξ ἄλλου, κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος, 1835, ἐν Τυρνόβῳ ἐμορφώθησαν δύο ἀντίπαλοι μερίδες: ἡ τῶν βουλγαριστῶν, περιλαμβάνουσα κατ' ἐξοχὴν τὸν ὄχλον, καὶ ἡ τῶν ἑλληνιστῶν, ἰσχυρὰ διὰ τὸν πλοῦτον, τὴν μάρφωσιν καὶ τὴν κοινωνικὴν θέσιν. Ταύτης ἐλέγετο ὅτι προῖστατο ὁ μητροπολίτης Τυρνόβου Ἰλαρίων, ὃν ἡ βουλγαρικὴ μοῦσα διαλαλεῖ ὡς περιβόητον διὰ τὸ μίσος αὐτοῦ κατὰ τῆς βουλγαρικῆς ἐθότητος. Εἰς αὐτὸν τοῦτον ἀποδίδει ἡ κοινὴ φήμη τὴν βάρβαρον πράξιν τοῦ ἐξαφανισμοῦ πληθῶς ἀρχαίων σλαυτικῶν χειρογράφων⁵. Ἡ μωρφὴ ὄμως αὕτη δὲν εἶναι ἀποδεδειγ-

1. Κουργάνωφ, I, 75. Πετρώφ, μνημονευθὲν ἔργον II, 57.

2. Γεδεών, Ἐγγραφα Βουλγαρικοῦ ζητήματος. Προλεγόμενα σελ. ογ'

3. Γεδεών, ἐνθ. ἀν. σ. οε'.

4. Γεδεών. Ἐγγραφα, σ. 51. Κουργάνωφ, I, 76.

μένη¹. Ὅπωςδὴποτε ὅμως, εἴτε ἀληθῆς, εἴτε ψευδῆς ὑπῆρξεν ἡ μομφή αὐτή, τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μητροπολίτου Ἰλαρίωνος, συμβάντα κατ' ἄλλους μὲν τῷ 1838, κατ' ἄλλους δὲ τῷ 1843, οἱ διάδοχοι αὐτοῦ πάντες καὶ πάντοτε ἀπήρθεσαν πλέον εἰς τὸν βουλγαρικὸν λαὸν τῆς ἐπαρχίας Τυρνόβου καὶ ζινειδιστικῶς ἀπεκαλοῦντο Φαναριῶται. Μάλιστα εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ οἱ Τυρνοβίται βουλγαρισταὶ ἐσπευσαν νὰ καταστήσωσι γνωστὸν εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, ὅτι ὡς μητροπολίτην αὐτῶν θὰ ἐδέχοντο μόνον τοσοῦτο πρόσωπον, ὅπερ θὰ ὑπέσχετο νὰ ἰδρῦσῃ ἀνά τὴν ἐπαρχίαν βουλγαρικὰ σχολεῖα². Ἡ ἀξίωσις αὐτῆ ἀναμφιβόλως ἦτο προφανῆς ὑπόδειξις ὅπως ἀποσταλῆ εἰς Τύρνοβον μητροπολίτης βουλγαρικῆς καταγωγῆς. Καὶ ὅτι μὲν τὸ Πατρ. αρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως προῆγεν εἰς μητροπολίτας κληρικὸς ἀδιακρίτως ἐθνότητος, τοῦτο δὲν δύναται νὰ τεθῆ ὑπ' ἀμφισβήτησιν. Ὅτι δὲ καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀρνήσις αὐτοῦ, ὡς πρὸς τὴν βῆθεϊσαν βουλγαρικὴν ἀπαίτησιν, ὑπῆρξεν ἔργον προνοίας ὑπὲρ τῆς μὴ διασαλεύσεως τῶν κανονικῶν καθεστώτων, καὶ τοῦτο εἶναι ἀνώτερον πάσης ἐπικρίσεως. Τῷ ὄντι δὲ τὸ Πατριαρχεῖον ἀπέρριψε τὴν αἴτησιν τῶν Τυρνοβ. τῶν καὶ διώρισε καὶ πάλιν μητροπολίτην Ἑλληνα τὴν κατχγωγὴν. Ἡ τριαύτη πράξις τοῦ Πατριαρχείου ἐθεωρήθη παρὰ τῶν βουλγαριστῶν ὡς ἐθνικὴ κατ' αὐτῶν πίεσις καὶ σκληρότης. Τοῦτου ἕνεκα καὶ ἐπεξετείνετο συστηματικώτερον ἢ κατὰ τοῦ Οἰκουμ. Πατριαρχείου καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ κλήρου καταφορὰ αὐτῶν. Καὶ ἀπὸ τοῦ 1840 παρουσιάζεται ἡ ἐπιθυμία ὅπως ὁ βουλγαρικὸς λαὸς ποιμαίηται ὑπὸ ὁμοεθνικοῦ Ἱεραρχίας.

Ὅχι μικρὰν δάσιν πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἑαυτῶν ἀξιώσεων ἐθεώρησαν οἱ βουλγαρισταὶ τὸ περίφημον Χάττι-Σεριφ τοῦ Γκιουλχανέ, τοῦ ἐκδοθέντος τῷ 1839. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ Τουρκία, ὑπέκουσα εἰς τὰς δυσχερεῖς αὐτῆ περιστάσεις, ἀπεφάσισε νὰ προσδώσῃ εἰς τὸ κράτος αὐτῆς διὰ τοῦ Χάττι-Σεριφ εὐρωπαϊκὴν τινα μορφήν, ὀργανοῦσα τὴν Ἀυτοκρατορίαν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀρχῆς τῆς ἰσοπολιτείας τῶν ἀποτελούντων αὐτὴν λαῶν. «Ὡς ἔστι τοῖς πᾶσι γνωστὸν, λέγει τὸ ἔγγραφον τοῦτο ἀρχόμενον, ἐπειδὴ ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἰδρύσεως τοῦ ὑψηλοῦ ἡμῶν κράτους ἐτηροῦντο ἀκριβέστατα τὰ ἐνδοξα τοῦ Κοραΐου παραγγέλματα καὶ οἱ ἱεροὶ νόμοι, τὸ κράτος ἡμῶν προέβαιεν εἰς ἰσχὸν καὶ μεγαλεῖον καὶ πάντες ἀνεξαιρέτως οἱ ὑπῆκοι περιήλθον εἰς τὸν ὕψιστον βαθμὸν τῆς ἀνάσεως καὶ εὐημερίας· ἐν τούτοις, ἀπὸ ἑκατῶν πεντήκοντα ἐτῶν, σειρὰ γεγονότων καὶ ποικίλων ἀφορμῶν ἔσχον ὡς ἀποτέλεσμα τὸ νὰ μὴ συμμορφῶνται πρὸς τὸν ἱερὸν Νόμον καὶ τοὺς Κανονισμοὺς, ἡ δὲ προτέρα

1. Γεδεών, β. β. ἀν.

2. Κουργάνωφ. 1, 77.

ἰσχύς καὶ εὐδαιμονία μετεβλήθησαν εἰς πενίαν καὶ ἀδυναμίαν· ὅτι εἶναι προφανές, ὅτι καθίσταται ἀδύνατος ἡ διατήρησις κράτους, ἀμα ὡς παύσεται διοικουμένον ὑπὸ τῶν νόμων αὐτοῦ¹. Ἀκολούθως τὸ Χάττιον ἔσθ' εἰσέρχεται εἰς λεπτομερείας ἐπαγγέλλεται δὲ πρὸς πάντας τοὺς ὑπηκόους τοῦ κράτους πλήρη ἀσφάλειαν τῆς ζωῆς, τῆς τιμῆς καὶ τῆς περιουσίας, τακτικώτερον τρόπον τῆς ἐπιβολῆς τῶν φόρων, λέγεται δ' ἐν αὐτῷ ὅτι πᾶσαι αἱ αὐτοκρατορικαὶ παραχωρήσεις ἐκτείνονται ἐφ' ὅλων τῶν ὑπηκόων, ἀνεξαρτήτως θρησκείας ἢ δόγματος². Τὸ Χάττιον τοῦτο διελάμβανεν ἐπίσης καὶ περὶ τοῦ μισθοῦ τῶν ὑπαλλήλων τοῦ κράτους καὶ ἐπέβαλλεν αὐστηρὰν ποινὴν εἰς τοὺς δωροδοκούμενους, διότι, ὡς λέγει, «ἡ δωροδοκία ὑπὸ τοῦ θείου νόμου ἀποδοκιμάζεται καὶ ὑπάρχει μίαν τῶν πρωτίστων ἀφορμῶν τῆς παρακμῆς τοῦ κράτους»³.

Ὁ νόμος οὗτος, τεθεὶς εἰς ἐφαρμογὴν ἀπὸ 1ης Μαρτίου 1840, ἐπέσυρεν ἀμέσως τὴν προσοχὴν τῶν ἰθυόντων τὴν ἐθνικὴν βουλγαρικὴν κίνησιν. Βουλγαρισταὶ πρῶτοι οἱ τῆς ἐπαρχίας Τυρνόβου, ἀφικόμενοι εἰς Κωνσταντινούπολιν, διετύπωσαν παράπονα κατὰ τοῦ Ἑλληνοσ μητροπολίτου αὐτῶν Παναρέτου. Οἱ δὲ κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου ἐν Κωνσταντινουπόλει διατρίβοντες Νεόφυτος Χιλιδαρηγός καὶ Ἰακώβος Στοιγιάννοβιτς συνεβούλευσαν αὐτοὺς νὰ ἀποταθῶσιν εἰς τὴν Τουρκικὴν Κυβέρνησιν καὶ ἐπικαλούμενοι τὴν διὰ τοῦ δημοσιευθέντος Χαττίου ἐπαγγελθεῖσαν ἰσοπολίτειαν ἀξιώσωσι νὰ διορισθῆ βούλγαρος μητροπολίτης ἐν Τυρνόβῳ⁴. Ἡ Ἰψηλὴ Πύξη, ὄντως, προσηνέχθη εὐμενῶς πρὸς τοὺς Βουλγάρους καὶ παρέτχεν ἐλπίδας περὶ ἰκανοποιήσεως τῶν αἰτημάτων αὐτῶν. Καὶ ἐμεσολάβησε μὲν ὑπὲρ αὐτῶν παρὰ τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριάρχῳ, τοῦτο ὅμως δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν τὰς παραστάσεις τῆς Κυβερνήσεως, ἀκολου οὖν τὴν ἐπὶ τοῦ προκειμένου περὶ μὴ ἐνδόσεως εἰς ἐθνικιστικὰς ἀξιώσεις τακτικὴν. Συγκατετέθη ὅμως νὰ ἀνακαλέσῃ τὸν ὑπάρχοντα μητροπολίτην, ἐναντίον τοῦ ἑποίου καὶ διευτυπῶντο τὰ παράπονα. Δυστυχῶς ὅμως τὸ ζήτημα δὲν ἦτο ζήτημα προσώπων· ἦτο ζήτημα ἀρχῶν, ἐθνικῶν πόθων καὶ οὐαίρων. Καὶ ὑπὸ τὴν κεκτημένην ταχύτητα τῆς ἀφυπνιστικῆς κινήσεως τῶν Βουλγάρων παρεούρετο πᾶσα συνετὴ ἐνέργεια τῆς Πατριαρχικῆς Αὐλῆς καὶ ἐματαιοῦτο πᾶσα ὑπὲρ τῶν Ἑκκλησιαστικῶν καθεστῶτων μέριμνα. Ὁμιλοῦν ἄλλως τε ὡμῶς αὐτὰ τὰ γεγονότα, ὥστε ἡ ἀποφῆς αὕτη δὲν διελάσθηε τοὺς Πατριαρχ-

1. Ὁ Ὄθωμανικοὶ Κώδικες, ἴτοι Συλλογὴ ἀπάντων τῶν νόμων τῆς Ὄθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, διαταγμάτων, κανονισμῶν, ὁδηγῶν καὶ ἐγκυκλίων, ἐκδιδόμενοι ὑπὸ **Δημ. Νικολαΐδου**, τόμ. Γ' σ 2849—2850 Κων/πολις 1890

2 Ἐνθ. ἀν. σ. 2852

3 Ἐνθ. ἀν. σ. 2853

4 **Πετρώφ** κλημονεθὲν ἔργον, σ 57.

γχοῦς κίχλου. Ἦδη κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1840 εἶχε τοιχοκολληθῆ ἐν Τυρνόβῳ προκήρυξις πρὸς τὸν βουλγαρικὸν λαὸν «κατὰ τοῦ γραϊκικοῦ κλήρου καὶ τῆς γλώσσης, ἐπιχειροῦσα αὐτὸν ὅτι ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει θέλει ἐπικαλεσθῶσι τοὶ ὑπακύνοντάς αὐτοῖς διαβόλους, ἵνα ἀρπάσωσι τὴν ψυχὴν παντὸς μὴ συμφωνοῦντος εἰς τὰς ἰδέας αὐτῶν καὶ ρίψωσιν αὐτὴν εἰς τὸ αἰώνιον πῦρ τῆς κολάσεως»· ἐπίσης δὲ ἑτέρα προκήρυξις ἐν Καρλόβῳ Φιλιππουπόλει· ἠπειλεῖ ἐπιβολὴν προστίμου πεντήκοντα γροσίων «εἰς ὅντινα ἤθελεν ὀμιλήσει γραϊκικά, καὶ εἴκοσι πέντε, εἰς ὅντινα ἤθελεν ἀποκριθῆ»¹.

Οἱ Τυρνόβιται ἐπέμενον νὰ ἐξηγῶσι τὴν ἀπέναντι αὐτῶν στάσιν τοῦ Πατριαρχείου ὡς πῖεσι, ἦτις κατὰ τὰς ψυχολογικὰς ἐκείνας στιγμὰς ἐθεωρεῖτο ὡς πῖεσις ὀλοκλήρου τοῦ ἑλληνικοῦ Ἔθνους ἐναντίον τοῦ βουλγαρικοῦ. Καίτοι, τὸ Πατριαρχεῖον εὐμενῶς ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἐθνικὴν ἀναγέννησιν τῶν Βουλγάρων καὶ σοβαρῶς ἐξετίμησε τὰς περὶ τῆς καλλιτεργίας τῆς βουλγαρικῆς γλώσσης τάσεις. Ἐπάρχει τοῦτου μαρτυρία τὸ γεγονός ὅτι ὁ Πατριάρχης Γερμανὸς Δ', (1842—1845 τὸ δ'), ἔδρυσεν ἰδιαιτέραν ἔδραν τῆς σλαβωνικῆς φιλολογίας ἐν τῇ ἀρτισυστάτῳ τότε, τῷ 1843, θεολογικῇ Σχολῇ τῆς Χάλκης, μετακαλέσατο δ' ἐπὶ τούτῳ διδάσκαλον ἐκ Βουλγαρίας· εἰ.αι. δὲ προφανὲς ὅτι εἰς τοὺς Βουλγάρους ἀπέβλεπεν ἡ ἔδρα τῆς ἔδρας ταύτης.

Μετὰ τὴν ἀνάκλησιν ἐκ Τυρνόβου τοῦ Μητροπολίτου Παναρέτου, τὸ Πατριαρχεῖον, μὴ ἐννοεῖν νὰ ἐνδῶται εἰς τὰς βουλγαρικὰς ἀξιώσεις ἀπέστειλε καὶ πάλιν μητροπολίτην Ἑλληνα τὴν καταγωγὴν. Ἀλλὰ κα' εἰς τὸν νέον ἀρχιερέα ἡ βουλγαρικὴ φήμη ἀπέδωκε μεγάλην δολιότητα, ἣν μετήλθεν οὗτος δῆθεν πρὸς ἐκμηδένεισιν τῆς βουλγαρικῆς ἐθνότητος². Ἀτυχῶς ἡ ψυχολογικὴ κατάστασις ἦτο πλέον τοιαύτη, ὅστε ἑλλην ἀρχιερεῖς ἐκεῖ ἦτο βαρῆς καὶ θλεπόμενος. Καὶ συναπῶς ὁ μέχρι τοῦδε δεσμὸς πρὸς τὴν μητέρα Ἑκκλησίαν [Κων.] πῖλεως ἐφαίνεται ὀχληρὸς πρὸς τοὺς βουλγάρους. Ἴδού τὸ «πολιτικὸν αὐτῶν Σύμβουλον πίστεως ὡς ἦδη ἀπὸ τοῦ 1843 διευτυπώθη. «Πιστεύω καὶ ἐμολογῶ, ὅτι ἐφ' ὅσον ἡ Ἱεραρχία τῆς βουλγαρικῆς Ἑκκλησίας διατελεῖ ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐξουσίαν τοῦ Κλήρου τοῦ Φαναρίου, ἐφ' ὅσον ἡ Ἱεραρχία τῆς βουλγαρικῆς Ἑκκλησίας δὲν χωρίζεται ἐντελῶς ἀπὸ τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως καὶ δὲν ἐγκαθίσθεται ἰδίᾳ, ἀνεξάρτητος, βουλγαρικὴ Ἱεραρχία, ἐπὶ πάτῃ θυσίᾳ ἐπὶ τοσοῦτο ὁ λαός, ἀντὶ πάσης ἄλλης βελτιώσεως, θὰ θερμαίνῃ ἐν τοῖς κόλποις αὐτοῦ τὸν ἰσοδύλον ἔρπον, σις ὡμοσεν ἀπὸ ἐκατοντάδος αἰῶνων νὰ ἐξαρχνίσῃ αὐτὴν τὴν Ἑκκλησίαν

1 Γεζιὼν, Πηλεργίμενα, σ. οδ'.

2 Πιτρῶφ, σελ. 48.

αὐτοῦ»¹. Καὶ ἔλεγαν ταῦτα οἱ Βούλγαροι, οἱ φιλοξενηθέντες ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους, οἱ δι' αὐτοῦ ἐθνικῶς ἀποκατασταθέντες καὶ κατοικῆν καὶ κατ' αὐτοῦ ἐξεγεσθέντες καὶ ζητούντες καὶ αὐτὴν τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Κράτους, οἱ ὑπὸ τῆς Ἑκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως δι' Ἑλλήνων ἐκχριστιανισθέντες καὶ τὴν φυλετικὴν αὐτῶν ὑπόστασιν διατηρήσαντες!

Καὶ οἱ Τυρνοβίται εἰργάζοντο ἀνευδρότως. Τῷ 1845 ἀντιπρόσωποι καὶ πάλιν τοῦ βουλγαρικοῦ στοιχείου τῆς ἐπαρχίας Τυρνίβου ἀφίκοντο εἰς Κων]πολιν. Νέα παράπονα ὑπέβαλον εἰς τὴν Τουρκικὴν Κυβέρνησιν κατὰ τοῦ μητροπολίτου Νεοφύτου, ἐπέτυχον δὲ τιτε καὶ τὴν ἀπὸ τῆς ἐξορίας ἀνίκλησιν τοῦ Νεοφύτου Χιλινδαρηνῶ ἐξ Ἄθωνος. Ἐπανελ' ὦν ὁ Νεόφυτος εἰς Κων]πολιν συνειργάζετο μετὰ τοῦ μοναχοῦ Ἰλαρίωνος ἐπὶ τῆς πραγματοποιήσεως τοῦ προεκτεθέντος «Πιστεύω». ². Ἀμφοτέροι ἀνθρώποι τῶν ἄκρων, ἀπετάθησαν πρὸς τὴν Τουρκικὴν Κυβέρνησιν. Τὸν Ἰούλιον μάλιστα τοῦ 1845, ὁ Νεόφυτος, ὡς πληρεξούσιος τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Βουλγάρων, ὑπέβαλεν εἰς τὴν Ἱψηλὴν Πύλιν ἀναφορὰν, περιλαμβάνουσα τὰ ἀκόλουθα:

α'.) Τὸ Πατριαρχεῖον δεξιέλει νὰ διευκρινίσῃ τὸ ζήτημα τῆς προσελύσεως τοῦ κοινοῦ λεγομένου χρίστου· νὰ δείξητις ὁ συνάψας τὰ δάνεια καὶ ἐπὶ τίνι σκοπῷ συνήχθησαν ταῦτα· β'.) ἂν ἀποδειχθῇ, ὅτι τὰ δάνεια ταῦτα ἐγένοντο κανονικῶς καὶ νομίμως, νὰ ὀρισθῇ τὸ εἰς ἐκάστην ἐπαρχίαν ἀναλογουὸν ποσοδὸν πρὸς ἐξόφλησιν, νὰ ἐμποδισθῇ δὲ τοῦ λοιποῦ πᾶσα σύναψις δανείου πρὸς κοινωφελῆ ἔργα, ἄνευ τῆς αἰτήσεως τῶν ἐπαρχιῶν· γ'.) εἰς τὰς βουλγαρικὰς ἐπαρχίας δέον νὰ ἀποστέλλωνται βούλγαροι ἀρχιερεῖς· δ'.) οἱ ἀρχιερεῖς νὰ ἐκλέγωνται ὑπὸ τοῦ λαοῦ, νὰ χειροτονῶνται ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου καὶ νὰ μὴ ἀντικαθιστῶνται ἄλλως, εἰ μὴ κατὰ διαταγὴν τῆς Ἱψηλῆς Πύλης καὶ τῆ ἐπιθυμίας αὐτοῦ τούτου τοῦ λαοῦ· ε'.) παρὰ τῆ Κυβερνήσει νὰ ὑπάρχωσι τέσσαρες βούλγαροι ἀντιπρόσωποι οἵτινες νὰ πληροφωρῶσιν αὐτὴν περὶ τῶν ἀναγκῶν καὶ τῶν πόθων τοῦ βουλγαρικοῦ λαοῦ, πρὸς δὲ τὸν λαὸν νὰ κοινοποῶσι τὰς ἀποφάσεις αὐτῆς· ζ'.) Ταῦτοχρόνως ὁ μοναχὸς Ἰλαρίων ὑπέβαλεν εἰς τὸν Μέγαν Βεζύρην Ρεσῖδ πᾶσάν ἐκθεσιν μακροσκελῆ περὶ τῶν ἀμοιβαίων σχέσεων Ἑλλήνων καὶ βουλγάρων, κατήγγελλε δὲ πολιτικὰ δῆθεν σχέδια τῶν Ἑλλήνων. Πρῶτα τοῦντεῖθεν ἀδύνατον τὴν ἐνότητα βομιλγάρων καὶ Ἑλλήνων ἐθνικῶς καὶ ἐκκλησιαστικῶς καὶ προέτεινεν εἰς τὴν Πύλιν νὰ διαχωρίσῃ τὸν βουλγαρικόν·

1. Κουργάνωφ, I, 80-81.

2. Πετρώφ. II, 57.

3. Ἐνθ. ἀν. σελ. 58.

λαὸν ἀπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ. Πρὸς ἐπιτυχίαν δὲ τούτου ὑπεδείκνυνεν ὡς μέσον τὴν ἀγάπωσιν ἰδιαίτερας βουλγαρικῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱεραρχίας. Ἐζήτηει ἀδειαν πρὸς ἐκδοσιν ἐν Ἰκωνσταντινουπόλει βουλγαρικῆς ἐφημερίδος, σκοπούσης, ὡς ἔλεγε, τὴν σύσφιγξιν τῶν σχέσεων Κυβερνήσεως καὶ Βουλγαρικοῦ λαοῦ. Ἡ Π. λη, προτείνεν ἑ μοναχίς, εἶναι ἀνάγκη νὰ φροντίσῃ νὰ στείλῃ εἰς τῆς βουλγαρικῆς ἐπαρχίας βουλγάρους ἀρχιερεῖς, ἵνα δύνανται νὰ διδάσκωσιν οὕτοι τὸν λαὸν εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ γλῶσσαν. Ἐκάστη ἐπαρχία πρέπει νὰ ἔχῃ ἀντιπρόσωπον παρὰ τῆς Πύλης, εἰς ἣν ἀπόκειται καὶ ἡ ἐν ταῖς βουλγαρικαῖς ἐπαρχίαις Ἱδρυσις βουλγαρικῶν σχολῶν, ἵνα μὴ ἡ νεότης ἀναγκάζεται νὰ παιδεύηται εἰς ξένας τοιαύτας¹.

Εἰς ταῦτα ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις ἔδειξεν ἀνεκτικότητα ἔσχατον, ἀντὶ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς νὰ ἀρνηθῆ πᾶσαν συζήτησιν ἐπὶ θέματος, κειμένου ἔξω τῶν ὁρίων τῆς ἀρμοδιότητος αὐτῆς. Οὕτω δὲ ἡ χαραχθεῖσα ὑπὸ τῶν Βουλγαριστῶν καιεύθυνσις, σχολιὰ οὖσα, περιεπλέξε τὴν ὑπόθεσιν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς διὰ τῆς προκλήσεως πολιτικῆς ἐξουσίας ἐπὶ ζητημάτων ἑκκλησιαστικῆς φύσεως.

Τοιοῦτου χαρακτήρος τοῦλάχιστον παρουσιάζετο ἡ μεταξὺ Οἰκουμηνικοῦ Πατριαρχείου καὶ Βουλγάρων διαφορά. Ἄλλὰ κατ' οὐσίαν ὁμοῦ τὸ ζήτημα ὑπῆρχε φύσεως πολιτικῆς καὶ ἐθνικῆς, μέλλον νὰ ἐξελιχθῆ ἐπὶ ἐκκλησιαστικοῦ πεδίου. Τοιοῦτο τοῦλάχιστον ἀποκαλύπτει αὐτὸ ἡ παράλληλος προσπάθεια πρὸς δημιουργίαν ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ δημοσίᾳ γνώμῃ φιλοβουλγαρικοῦ ρεύματος. Ὁ ἀχρεῖτος κάλαμος ἀναξίου ἱστορικοῦ, τοῦ Φαλμερ-τερ, καὶ ἄλλων ἀγγλοφώνων συγγραφέων ἐχρησιμποιήθη πρὸς σφαγιασμὸν τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἀληθείας Μακεδονίας καὶ Θράκης. Ἀπὸ τοῦ 1840 συγκατὰ περιηγήσεις Εὐρωπαϊκῶν παρατηροῦντο ἀνὰ τὰς βαλκανικὰς χώρας καὶ πολλαὶ συγγραφαὶ ἔβλεπον τὸ φῶς σχετικῶς πρὸς τὸν ἐθνολογικὸν χαρακτήρα τῶν χωρῶν τούτων καὶ ἔθετον εἰς κυκλοφορίαν ἀναλόγους ἐντυπώσεις. Ὁ Α. Blanqui, ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ Voyage en Bulgarie, δημοσιευθέντι τῷ 1843, εὕρισκε πάντοτε τοὺς βουλγάρους υπερτέρους τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὰς κοινωνικὰς ἀρετάς. Ἡ χώρα, ἐν ἣ κατοικοῦσιν οἱ Βούλγαροι, εἶναι μονονουχὶ χώρα εὐδωλιακῆ, κατοικία ἀνθρώπων εἰρηνικῶν, φιλοπόνων, φιλοξένων, μετριοφρόνων καὶ σκονέμων². Ὁ C. Robert, γράφων ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ «Les Slaves de Turquie», ἀποφαίνεται ὅτι ἡ Θράκη, Μακεδονία καὶ Ἀλβανία εἶναι χώραι ἀκροεικῶς βουλγαρικαί, καλῶς δὲ πράττουσιν οἱ γεωγράφοι διακρίναντες αὐτὰς ἀπὸ τῆς κυρίως

1. *Ενθ' ἀν 58—59.

2. *Ἴδε Νεοκλ. Κεζάξη, Τὸ Μακεδονικὸν πρόβλημα, σελ. 50. Ἐν Ἀθήναις 1907.

Βουλγαρίας. Ἡ βουλγαρικὴ φυλὴ εἶναι, κατὰ τὸν συγγραφεὰ τοῦτον, ἐκ πρώτου ὅρου ἀπὸ Μακεδονικοῦ ἀληθινοῦ, πανταχοῦ σχεδὸν τῆς γῆρας λαλουμένου τοῦ σερβικοῦ καὶ βουλγαρικοῦ ἰδιώματος, καὶ μόνον πρὸς μεσημβρίαν ὁ χωρικός εἶναι Ἕλλην. Τεσσῦτος δὲ εἶναι καὶ ὁ πληθυσμὸς τῶν Βουλγάρων ἐν Θεσσαλονίκῃ, ὥστε αὕτη δέσν νὰ θεωρηθῆ, πόλις ἑλληνο-λαοὶ ἡ¹.

Ἡ τοιαύτη φιλολογικὴ παραγωγὴ καὶ προσπάθεια πρὸς δημιουργίαν βεβήματος φιλοβουλγαρικοῦ παρά τε τῇ ἐπιστήμῃ καὶ ἀνεπιστήμῃ Ἐυρώπῃ δὲν ἠστέχησεν ἐντελῶς. Οἱ ἐκ θρησκευτικῶν λόγων ἢ ἐχθροὶ ἢ ἀδιάφοροι πρὸς τὴν ζωὴν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ὑπεβλήθησαν εἰς τὴν ἰδέαν ἐτι δόθεν τὸ ἐλληνικὸν Πατριαρχεῖον πιέζει τοὺς βουλγάρους πολλῷ χειρόν ἢ αὐτοὶ οἱ Τεῦροι. Δὲν εἶναι δὲ δίκαιον νὰ παραλειφθῆ, ἐνταῦθα ἐτι ἡ ἑλῆ αὕτη ἐνστάτη ἢ καὶ συστηματικὴ ἐργασία δὲν ἦτο ἔργον βουλγαρικῆς πρωτοβουλίας καὶ διανοίας ἦτο γραμμὴ τοῦ ὄλου πανλαϊστικοῦ προγράμματος, μέλλουσα νὰ ἐκτελεσθῆ ἐπὶ βουλγαρικοῦ πεδίου.

Ἄλλ' ἂν ἡ δημοσιογραφικὴ αὕτη ἐνέργεια ἐνίσχυσέ πως τὸν φιλοβουλγαρισμὸν τῶν Ἐυρωπαίων ἐυδὲλως ἔμως πρήχθη τὸ βουλγαρικὸν ζήτημα ἐν ταῖς πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως ἀπέψεις αὐτοῦ. Ὅτι ἡ Τυρκικὴ Κυβέρνησις δὲν ἔπραξεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, καθ' ἕν χρόνον ἐνεχειρίζον αὕτη ὁ Νεόφυτος Χιλινδαρηνός καὶ ὁ Ἰλαρίων Στογιάννοβιτς τὰς γνωστὰς προτάσεις, νὰ ἀρνηθῆ δηλαδὴ ἀμέσως νὰ ἀκούσῃ ζήτημα ἔξω τῆς ἑαυτῆς ἀρμοδιότητος καὶ νὰ παραπέμψῃ αὐτοὺς πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον, τοῦτο ἔπραξεν ἀργότερον, ἀντιληφθεῖσα τὴν κανονικὴν πρὸς λύσιν τῆς παρουσιασθείσης βουλγαρικῆς διαφορᾶς ὁδόν. Οὕτω τὰς ὑποβληθείσας αὕτη βουλγαρικὰς αἰτήσεις ἡ Ὑψηλὴ Πύλη διεβίβασε πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. Ὁ Πατριάρχης Μελέτιος Γ', (1845), ἐμβλέπων ἐν ταῖς ἀξιώσεις τῶν βουλγαριστῶν ἀδικαιολόγητον θρασύτητα, δὲν ἀπέβλεψεν εὐμενῶς πρὸς αὐτὰς ἔστιγμάτισε δὲ τὸ διᾶδημα τοῦτο καὶ πρὸς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτὴν τῆς Ρωσίας καὶ κατεδίκασε τοὺς ἐισηγητὰς τῶν ἀπαιτήσεων ἐκείνων εἰς ἔξορίαν. Ἡ Πύλη ὑπεστήριξε πράγματι τὰ δικαιώματα τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐξεπλήρωσε τὰς ἀποφάσεις αὐτῆς. Καὶ ὁ μὲν Νεόφυτος Χιλινδαρηνός ἀπεβίωσεν ἐν Ἀγίῳ Ὁρει τῷ 1848, μετὰ τριετῆ διαμνην, ὁ δὲ Ἰλαρίων ἠρόύχχε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν τῷ 1849 τῇ μεσιτεῖᾳ τοῦ Ἀνδρέου Μουραλιέφ, συνοδεύοντος τὸν μέγαν δούνα Κωνσταντίνου Νικολάεβιτς κατὰ τὴν εἰς Ἄθω περιοδεῖαν αὐτοῦ².

1. Ἐνθ' ἀν. σελ. 50—51.

2. Περῶφ, σελ. 59—60. Ἡ τὸ βουλγαρικὸν ζήτημα ἀφορῶσα ἐπιστολὴ τῶν Βουλγάρων Ἀρχιερέων πρὸς τὰς Ἀυτοκεφάλους Ἐκκλησίας, σελ. 34 Ἐν Κ)πόλει 1869.

Τὰ μέτρα ὁμοῦς ταῦτα τοῦ Πατριαρχείου, ἐνδεικτὴ καὶ τῆς τότε ἰσχύος καὶ τοῦ γοήτρου αὐτοῦ, πολλοὺ ἀπέχουν, ὡς θὰ ἀπῆται ἡ σέβαστις, νὰ ἐπιφέρωσι τὴν πρόληψιν τῆς ἐγκυμονουμένης θυέλλης. Μᾶλλον δὲ καὶ ὑπεδοθηθεῖτο ὁ βουλγαρικὸς ἀντιπειθαρχικὸς ὄργανισμός. Ἐπίκουρος αὐτοῦ ἔρχεται καὶ ἡ σπουδάζουσα βουλγαρικὴ νεολαία εἰς τὰ Πανεπιστήμια τῆς Δύσεως. Οἱ νέοι οὗτοι, ἐπανακάμπτοντες ἐξ Εὐρώπης ἀσθενεῖς περὶ τὴν πίστιν, τυφλῶς προσέκειντο πρὸς τοὺς ἐν Τουρκίᾳ ἐργαζομένους προπαγανδιστὰς Ἰησοῦτας καὶ Προτεστάντας, οἵτινες καὶ εἶχον διευκολύνει τὴν εἰς Εὐρώπην μετάδασιν αὐτῶν πρὸς ἀνωτέρας σπουδὰς. Οὕτω δὲ παρωθούμενοι οἱ βουλγαρόπαιδες ὑπὸ τῶν προπαγανδιστῶν διεκλήρωτον εἰς τοὺς ὁμοεθνεῖς αὐτῶν, ἵτι εἶνε κενὸς πλέον νὰ διακόψωσι τὰς σχέσεις πρὸς τοὺς πανούργους, ὡς ἔλεγον, Φαναριώτας, τοὺς διώκτας τῆς μητρικῆς γλώσσης. Καὶ ἡ φωνὴ αὐτῶν, εὐχαρίστως ἀπηγοῦσα εἰς τὰς βουλγαρικὰς ἀκοὰς, συνεσπείρου περὶ αὐτοὺς ἰδίᾳ τοὺς βουλγαροὺς ἱερεῖς.

Τῷ 1845 ἀπέκτησαν καὶ ἴδιον δημοσιογραφικὸν ὄργανον. Ἠρξάτο ἐκδιδόμενη ἐν Κωνσταντινουπόλει ἡ πρώτη βουλγαρικὴ ἐφημερίς ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ἄγγελος τῆς βασιλευσύης», ἀποκτήσασα κυκλοφορίαν εὐρετάτην παρὰ τοῖς βουλγάροις. Δι' αὐτῆς διεκλήρωτοντο αἱ νέαι αὐτῶν ἰδέαι καὶ οἱ πόθοι καὶ τὸ εὐχγέλιον τῆς ἀπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Πατριαρχείου σωτηρίας.

Καὶ ὑπὸ τὴν ἀτμόσφαιραν ταύτην ἐξέκυψαν καὶ πάλιν αἱ ἀξιώσεις τῶν βουλγάρων τῆς ἐπαρχίας Τυρνόβου. Ἐν ἔτος μετὰ τὴν ἐξορίαν τοῦ Νεοφύτου Χιλινδαρηνοῦ καὶ τοῦ μοναχοῦ Ἰλαρίωνος, τῷ 1846, ἐσουλῆαντος Ἀδδούλ Μετζήτ ἐπεχείρησε ταξείδιον ἀπὸ τὴν Βουλγαρίαν. Εὐρον δὲ τότε τὴν εὐκαιρίαν καὶ ὑπέβηλον οἱ Τυρνοδίται ἀναφορὰν πρὸς τὸν Σουλτάνον, ὃν καὶ παρεκάλουν νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸν Ἑλληνα Μητροπολίτην διὰ βουλγάρου. Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἡ μεσολάβησις τοῦ Σουλτάνου παρὰ τῷ Πατριαρχεῖῳ ἔρχεν ὡς ἀποτέλεσμα μόνον τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ ἀνεπιθυμητοῦ Μητροπολίτου, καὶ πάλιν ὁμοῦς δι' ἄλλου ἑλληνικῆς καταγωγῆς¹.

Τὸ ἀφυπνιστικὸν καὶ ἀνθελληνικὸν ἔργον τῶν βουλγάρων ἐξυπηρετεῖτο καὶ κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα διὰ τῆς σχολειακῆς ὁδοῦ. Κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1847 ἀφίκετο εἰς τὴν κωμόπολιν Παζαρτζίκιον, μίαν ὄραν ἀπέχουσαν τῆς Φιλιππουπόλεως, Νικηφόρος τις, λόγιος μὲν ἐπὶ ἐκπαιδεύσει τῶν ὁμοεθνῶν αὐτοῦ, ἔργῳ δὲ ὅπως ὑπεγείρῃ, τὸ μίσος αὐτῶν κατὰ τῶν Ἑλλήνων Ἱεραρχῶν. Κατὰθῆκε δ' αὐτὸς νὰ σφετερισθῇ τὴν ἑλληνικὴν σχολήν, πολλὰς ὡς ἐκ τούτου προκαλῶν ταρχαῖς μεταξὺ τοῦ ἑλληνικοῦ

καὶ τοῦ βουλγαρικοῦ πληθυσμοῦ ¹. Ἄλλοτε σπουδαῖος παράγων τῆς διὰ τοῦ σχολείου ἀναρριπίσεως τῆς βουλγαρικῆς διαφορᾶς ὑπῆρξεν ὁ Ζ. Κινιάτςκι, ὅστις ἐπηγγέλθη τὸν διδασκαλὸν ἐν Τυρνόβω καὶ ἐν Βοηθ. Ζαγοράῃ, ὅπου καὶ ἐδίδασκε μέχρι τοῦ 1854, ἰδίως ἀρθρογραφίαν καὶ ἀρρεναγωγίαν ².

Τῷ 1848 οἱ κάτοικοι τῆς ἐπαρχίας Βιδύνης ὑπέβαλον ἐπανειλημμένως ἀναφορὰς πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον κατὰ τοῦ Μητροπολίτου αὐτῶν Παΐσιου ὡς εἴηεν καταχραστοῦ καὶ ὡς διώκτου τῆς βουλγαρικῆς ἐθνότητος καὶ ἀπῆλθον νὰ καθορισθῇ ἡ μισθοδοσία τῶν ἀρχιερέων. Τὸ Πατριαρχεῖον ἀντικατέστησε τὸν κατηγορούμενον ὑπ' αὐτῶν Μητροπολίτην ³.

Κατὰ τὴν αὐτὴν περίπτωσιν ἐποχὴν συνετελεῖτο ἐν Κωνσταντινουπόλει σπουδαιότατον διὰ τὴν βουλγαρικὴν διαφορὰν γεγονός καὶ μεγίστη πρόσδοξος ἐν τῇ βουλγαρικῇ ἀφύπνιστὴ κινήσει. Οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει οἰκοῦντες βούλγαροι ἐξέφρασαν τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἀπακτίσωσιν ἰδιαιτέραν βουλγαρικὴν σχολὴν καὶ ἰδιαιτέρον ναὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει, «ἐφωτισμένον ἰδίως εἰς τὴν τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν ὑμνωδίαν ἐν τῇ πατρίῳ αὐτῶν διαλέκτῳ, τῇ σλαυϊκῇ, οὗτινος (ναοῦ) ἡ ἔλλειψις ἐς δεῦρο κατατεγεν εἰς ἀμύθητον θλίψιν τὰς καρδίαις αὐτῶν» ⁴. Ἡ Ἐκκλησία Κωνσταντινουπόλεως ἀπεῖθε πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην τῶν βουλγάρων μετὰ μείζονος μητρικῆς τῷ ὄντι μερίμνης ἢ διοικητικῆς περινοίας καὶ συνέσεως. Οὕτω δέ, τοῦ ἔργου τούτου πρωταίτιος καὶ πρωτουργὸς γινόμενος, ὁ βούλγαρος πρίγκιψ Στέφανος Βογορίτης ἐδωρήσατο τὴν ἐν Βαλατᾷ, συνοικίαν παρὰ τὸ Φανάριον, οἰκίαν αὐτοῦ, ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς προσωρὸς ἐς ναὸς ⁵. Συνεστήθη δὲ αὐτῇ καὶ βουλγαρικὸν σχολεῖον καὶ ἀνηγέρθησαν λιθοκτιστά τινα οἰκήματα καὶ κελλῖα διὰ τοὺς ἱερεῖς, τῇ συμπράξει τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει βουλγάρων καὶ φιλοχρίστων ὁμογενῶν ⁶. Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἐπεκύρωσε τὸ δωρητήριον τοῦτο διὰ Πατριαρχικοῦ σιγίλλου γράμματος, καθ' ὃ ὁ ναὸς οὗτος ὑπήγετο, κατὰ τὰ ἐκκλησιαστικὰ θέσμιμα, εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν θρόνον καὶ ἀνεγνώριζεν ὡς Ἄρχὴν τὸν Πατριάρ-

1. Ἡ βουλγαροσλαυϊκὴ συμμορία καὶ ἡ τριανδρία αὐτῆς ὑπὸ Γεωργίου Τσουκαλά, τοῦ Ζακυνθίου σελ. 26 Ἐν Κ)πόλει. 1859.—Βουλγάρων ἐνέργειαι πρὸς κατάλυσιν τοῦ κράτους τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας καὶ καταστροφὴν τῆς ἑλλην. ἐθνότητος ἔν-τε τῇ Ἀνατολ. Ρωμηλίᾳ καὶ Βουλγαρίᾳ σελ. 4 Ἐν Ἀθήναις 1908.

2. Περῶφ σ. 50.

3. Γεδεῶν Β'. 4.

4. Ἐνθ. ἀν. 4. 74. 128. 164.

5. Γεδεῶν Β, 74.

6. Ἐνθ. ἀν. σελ. 4.

χην, παρ' οὗ καὶ ἤθελε λαμβάνει τοὺς ἱερεῖς ¹. Κατ' αἴτησιν δὲ τῶν Βουλγάρων διορίσθη ἐν τῷ ἀρτίως ἰδρυθέντι ναῷ καὶ ἐπίσκοπος σλαβικῆς καταγωγῆς, ὡς προϊστάμενος, ὁ ἐκ Δερβίων τῆς Αὐστρίας Στεφάνος ὑπὸ τὸν τίτλον Λαοδικείας ². Ἄλλ' ὁ ἐκ τοῦ προχείρου παρασκευασθεὶς ἐκεῖνος βουλγαρικὸς ναός, ὅστις ἐκ τοῦ δωρητοῦ, ἐτιμήθη ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Στεφάνου, δὲν ἀνταπεκρίνετο θεδαίως πρὸς τὰς ἀνάγκας τῶν Βουλγάρων. Διὰ τοῦτο δὲ ἀπεφασίσθη ἡ ἀνοικοδόμησις νέου ναοῦ. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς τοῦτο ἀπητοῦντο μεγάλαι δαπάναι, τὸ Πατριαρχεῖον προέστρεψε καὶ τοὺς ἄλλους Πατριάρχας καὶ πάντας τοὺς ἀρχιερεῖς, ἕπως συνδράμωσιν οἱ ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν αὐτῶν χριστιανοί ³. Κατὰ δὲ τῷ 1852, ὅτε ὁ τότε ἀρχιεραρχτικῶς προϊστάμενος τοῦ βουλγαρικοῦ ναοῦ ἐπίσκοπος Πατάρων Πολύκαρπος ἐπεφορτίσθη νὰ συλλέξῃ ἐράνους ἐν Οὐγγροβλαχίᾳ, τὸ Πατριαρχεῖον ἐφωδίασεν αὐτὸν διὰ θερμῶν συστατικῶν καὶ προτροπικῶν γραμμάτων πρὸς τὴν Αὐθέντην τῆς χώρας ἐκείνης καὶ πρὸς τὸν Μητροπολίτην. Σημειωτέον δὲ ὅτι κατὰ τὴν καταβολὴν τοῦ θεμελίου λίθου τῆς νέας Ἐκκλησίας ἐγένετο μεγαλειώδης τελετὴ. Ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης "Αὐθ. μος ΣΤ'". (1845-1848 τὸ α'), συμπαραστατούμενος καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων τριῶν Πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ πάσης τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ἐτέλεσε τὴν τελετὴν ταύτην ⁴.

Ἡ Παρὰ προσδοκίαν ὅμως καὶ πρὸς ἐκπληξιν τῶν Πατριαρχικῶν κύκλων ἡ ἐπιδειχθεῖσα μητρικὴ εὐμένεια ἐν τῇ ὑποθέσει τοῦ βουλγαρικοῦ ναοῦ Κωνσταντινουπόλεως ἀπέδωκεν ὅλως ἀσύμφορα διὰ τὴν κατάστασιν ἀποτελέσματα. Ἐν ᾧ αὐτὸ τοῦτο τὸ Πατριαρχεῖον μέχρι πείσματος ἠμύνη τῶν ἐκκλησιαστικῶν καθεστώτων, μὴ ἐνδίδον εἰς τὰς γνωστὰς ἐπιμόνους ἀξιώσεις Τυρνοδοιτῶν καὶ Βιδυνίων, μετὰ σπουδῆς νῦν καὶ γενναιοφυχίας ἐγκαθιδρύει ἐν αὐτῇ τῇ Πατριαρχικῇ ἐνορίᾳ καὶ παρὰ τὸν θρόνον τοῦ Φαναρίου, βουλγαρικὸν ναὸν καὶ ἐπισκοπὴν. Καὶ τυφλῶ δὲ δῆλον ὅτι ἡ ἐπισημότης, μεθ' ἧς ἐτελέσθη ἡ καταβολὴ τοῦ θεμελίου λίθου τοῦ ναοῦ τούτου προσεῖλκυσε πρὸς αὐτὸν τὴν προσοχὴν τοῦ βουλγαρικοῦ κόσμου, ὡσεὶ νὰ ἰδρῦετο Ἐκκλησία τις Αὐτοκέφαλος. Καὶ δὲν θὰ διστάσωμεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι καὶ μόνον τὸ γεγονός τοῦτο ἀρκεῖ νὰ ἀποστομώσῃ ἐκαίνο.us, οἵτινες ἀποδίδουσιν ἐν τῷ βουλγαρικῷ ζητήματι ἐθνικιστικὴν κα' πολιτικὴν ὑστεροβουλίαν ἐκ μέρους τοῦ Πατριαρχείου. Ψυχρότητες, ἀνετεγλήσεις φυλετίζουσαι δυνατὸν νὰ συνέβαινον,

¹ Ἐνθ' ἀν.

² Γεδεών, ἐνθ. ἀν Πιτρώφ, σελ. 60.

³ Γεδεών, Β', 4-5, 74-77, 128.164.

⁴ Ἐνθ' ἀν.

μερίς περιλαμβάνει τοὺς ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν θρησκευτικῶν προπαγανδῶν τῆς Ἀύστρου εὐρισκομένους. Αὕτη, τὴν κακοδαιμονίαν τοῦ βουλγαρικοῦ λαοῦ ἀπώρισον εἰς τὸ Φανάριον, ἐπέβλεπε τὴν ἀπὸ τῶν δεινῶν ἀπαλλαγὴν διὰ τοῦ χωρισμοῦ ἀπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Κλήρου καὶ τῆς ἰδρύσεως Ἀυτοκεφάλου βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας ¹. Ἡ μερίς αὕτη προσεπάθει νὰ προσελκύσῃ τὸν βουλγαρικὸν λαὸν εἰς τὴν Οὐνίαν, εἶχε δὲ κέντρον ἐνεργείας τὴν Κωνσταντινούπολιν. «Ἵνα ἐπιτύχωμεν, ἔλεγον οἱ περὶ τὴν μερίδα ταύτην, τὴν μέλλουσαν ἡμῶν εὐόξαι καὶ εὐκλειαν, δὲν εἶναι δυνατὸν ἄλλως, εἰμὴ προστρέχοντες ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Πάπῃ καὶ τὴν εἰκόνα ἐκείνου λατρεύοντες. Καὶ τούτου γενομένου, θέλομεν προσελκύσει τὴν συμπάθειαν τῶν Δυτικῶν Δυνάμεων» ². Ἡ τρίτη μερίς, ἡ τῶν μεταρρυθμῶν, ἐζήτηε μὲν τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ βουλγαρικοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς πολιτικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς κειραρχίας ³. Ἄλλ' ἐν μέσῳ τοῦ ἐθνικιστικοῦ ὄργασμοῦ ἡ συντετὴ αὕτη κατεύθυνσις κατεπνίγετο.

Κύριον πεδίον τῆς δράσεως τῶν Βουλγάρων ἀποτελεῖ κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς κινήσεως ταύτης ἡ Φιλιππούπολις μετὰ τῶν περιχώρων. Στόχος δὲ τῆς τριανδρίας ὁ Μητροπολίτης Χρύσανθος ⁴. Καὶ τὰ πάθη ἐξήφθησαν ἐπὶ τῶν αὐτῶν, ὥστε οἱ βούλγαροι εἰσερχόμενοι εἰς τοὺς ἱεροὺς ναοὺς, ἐν ὄρῃ ἀκολούθειας, διετάραττον τὴν τάξιν ⁵. Ἀφορμὴ τῆς ἐναντίον τοῦ Μητροπολίτου κριτικῆς παρρησίας ὑπὸ τῶν Βουλγάρων τὸ γεγονός ὅτι ὁ Μητροπολίτης οὕτως ἠρνήθη νὰ δώσῃ τὴν συγκατάθεσιν αὐτοῦ, κατὰ τὸ 1849, εἰς τὸν Στογάννον Θεοδώρου Τσέλικωφ (ἢ Τσαλίκην) πρὸς ἰδρυτὴν βουλγαρικῆς σχολῆς ἐντὸς τῆς Φιλιππουπόλεως, ἐν ἣ ἐλάχιστα ὑπῆρχον βουλγαρικαὶ οἰκογένειαι, συνδεόμεναι δι' ἐπιγαμιῶν πρὸς τοὺς Ἕλληνας ⁶. Καὶ ὁ μὲν Τσέλικωφ ἰδρυσε τῷ 1850 καὶ παρὰ τὴν συγκατάθεσιν τοῦ Μητροπολίτου Χρύσανθου τὴν βουλγαρικὴν σχολὴν ἐξασφαλίσας τὴν λειτουργίαν αὐτῆς διὰ καταθέσεως ἀποθεματικοῦ κεφαλαίου ὀγδοήκοντα χιλιάδων γροσίων ⁷. Ἄλλ' ὅτι ὁ Μητροπολίτης Χρύσανθος, ἀρνούμενος εἰς τὴν ἀπαίτησιν ἐκείνην, ἐνήργει τὸ καθήκον αὐτοῦ, τοῦτο ἀπεδείκνυον τὰ γεγονότα ὅτι τὸ σχολειακὸν ἔδαφος ἐχρηστ-

1 Ἐνθ. ἀν. σελ. 56—57.

2 Ἐνθ. ἀν. σελ. 62.

3 Ἐνθ. ἀν. 63.

4 Γεδεών, β'. 5. Ἡ Βουλγαροσλαβικὴ συμφορὰ καὶ ἡ τριανδρία αὐτῆς σελ. 40.

5 Αὐτόθι.

6 Τὰ διὰ τῶν Βουλγάρων ἐν Ἀνατολῇ τεκταινόμενα, σ. 22-23. Ἡ βουλγαροσλαβικὴ συμφορὰ καὶ ἡ τριανδρία αὐτῆς, σ. 23.

7 Κουργάνωφ, I, 82.

μευεν εἰς τοὺς βουλγαριστὰς ὡς ἐστία ἐξεγέρσεως παθῶν καὶ κέντρον ἀντιδράσεως κατὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν καθεστῶτων. Εἰς τὴν ἰδρυθεῖσαν ἐν Φιλιππουπόλει βουλγαρικὴν σχολήν, ἧς προορισμὸς ἦτο ἡ παρασκευὴ ἱερῶν καὶ διδασκάλων δια τὴν βουλγαρικὴν νεολαίαν, ἐσπούδαζον οἱ ἐκ τῶν περιχώρων τῆς Φιλιππουπόλεως βουλγαρῶν παῖδες ¹. Χάριν τῆς ἱστορικῆς ἀκριβείας σημειῶμεν ἐν σχέσει πρὸς τὸ ὑπὸ τῶν σλαύων ἱστορικῶν ἐξακριβούμενον γεγονός τῆς ἰδρύσεως τοῦ ἐν Φιλιππουπόλει βουλγαρικοῦ σχολείου, ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ γῆπεδον ἦτο ἐλληνικόν. Διότι ἡ ἑλληνικὴ σύζυγος τοῦ ἰδρυτοῦ Στογιάννου ἀφιέρωσεν αὐτό, κείμενον ἔναντι τῆς ἐλληνικῆς σχολῆς, εἰς τὴν Κοινότητα, ὅπως χρησιμεύσῃ πρὸς ἰδρύσιν ἐλληνικοῦ Παρθεναγωγείου. Ὁ ὡς ὅμως αὐτῆς, παραβιάζων τὴν τελευταίαν θέλησιν τῆς μητρὸς αὐτοῦ, κατώρθωσε νὰ παραδώσῃ αὐτὸ εἰς τὴν βουλγαρικὴν μερίδα ².

Δὲν ἔλειπον ὅμως αἱ ἀφορμαί, ὥστε ὁ Μητροπολίτης Χρυσάνθος νὰ ἀποτελεῖ τὸν στόχον τῆς βουλγαρικῆς ἐν Φιλιππουπόλει ἐπιθέσεως. Ἐνθῶ, καὶ τοῦτο ἀπρονοήτως, ἤδη ἀπὸ τοῦ 1840 εἶχε παραχωρηθῆ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως τὸ δικαίωμα εἰς τοὺς ἐν Φιλιππουπόλει βουλγάρους νὰ ψάλλωσιν ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ χοροῦ ἐν τῷ ναῷ τοῦ Παζαρτζικίου (Φιλιππουπόλεως) σλαυσίτι, αὐτοὶ νῦν, ὀδῶν προβαίνοντες, ἐπεζήτησαν νὰ κακαστώσιν καὶ ἀποκλειστικοὶ κύριοι τῶν μέχρι τοῦδε κοινῶν ναῶν, ἐπειτα δὲ ἠξίουσαν νὰ εἰσαχθῆ ἡ διδασκαλία τῆς βουλγαρικῆς γλώσσης εἰς τὰ κοινὰ σχολεῖα ³. Αἱ ἀξιώσεις ὅμως αὗται δὲν ἐτύγχανον ὑποδοχῆς παρὰ τῷ Μητροπολίτῃ Χρυσάνθῳ, διότι ἀχρήστου ὄλως οὔσης διὰ τοὺς ἐλληνοπαίδας τῆς διδασκαλίας τῆς βουλγαρικῆς γλώσσης, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εἰσαχθῆ αὕτη εἰς τὰ κοινὰ σχολεῖα, ἀφοῦ μάλιστα οἱ βούλγαροι ἠδύνατο ἤδη νὰ ἰδρῦσωσιν σχολὰς ἰδιαιτέρας. Ὡς πρὸς τὴν ἀποκλειστικὴν κατοχὴν τῶν ἱερῶν ναῶν ἐνδεχομένη συγκατάθεσις τοῦ Μητροπολίτου θὰ καθίστη αὐτὸν ὑπόλογον πρὸ τῶν ἱερῶν κανόνων ἐπὶ φυλετιστικῇ τάσει. Οὐδ' ἦτο δυνατόν εἰς τοὺς μέχρι τοῦδε λειτουργήσαντας κοινούς ναοὺς νὰ μὴ ἀκουσθῆ ἡ γλώσσα ἡ ἐλληνικὴ, ἀφοῦ ἠξίουσαν οἱ βούλγαροι νὰ εἰσαχθῆ ἡ σλαωνικὴ γλώσσα εἰς τοὺς ναοὺς Φιλιππουπόλεως. Ἐλλόγως τὰ τοιαῦτα ἐθεωροῦντο ὡς καινοτομίαι ἀπαράδεκτοι ὑπὸ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἀρχῆς ⁴. Ἐπειτα ὁ τοσοῦτον πο-

1 **Πετρῶφ** μνημονευθὲν ἔργον, σ. 50. Τὰ διὰ τῶν Βουλγάρων ἐν Ἀνατολῇ τεκταινόμενα. σ. 22. Ἡ βουλγαροσλαβικὴ συμμορία καὶ ἡ τριανδρία αὐτῆς σ. 27.

2 Ἡ βουλγαροσλαβικὴ συμμορία κλπ. 27.

3 Ἐνθ' ἂν 25-27.

4 **Γεδεῶν**, σ. 5. — Ἡ τὸ βουλγαρικὸν ζήτημα ἀφορῶσα ἐπιστολὴ τῶν βουλ-

λεμθηεῖς Μητροπολίτης Χρῦσανθος ἔκλεισε, τῷ 1852 δ' οὗς λόγους ἤδη προανεφέραμεν παρθεναγωγεῖον τι βουλγαρικὸν ἐν Φιλιππουπόλει λειτουργοῦν, ἐν ᾧ ἐδίδασχεν ὁ γνωστὸς Νάϊδεν Γκέρωφ καὶ ἀπέπεμψεν ἐκ τῆς πόλεως ταύτης βουλγαρὸν τινα μοναχὸν τῆς ἐν Βουλγαρίας Μονῆς τοῦ Ῥίλου, παραμένοντα ὑπόπτως ἐν Φιλιππουπόλει ὑπὸ ἰδιότητα περιηγητοῦ ¹. Εὐδὲξήγητος λοιπὸν ἢ κατ' αὐτοῦ ἀντίφρασις.

Ἐνεκα τῶν γεγονότων τούτων καὶ ἐπὶ προφανεῖ ἐντάσει τῆς κινήσεως ἐν γένει Φιλιππουπόλεως, ἐν Κωνσταντινουπόλει, τῶσον ὁ Ἑλληνικὸς, ὅσον καὶ ὁ βουλγαρικὸς Τύπος, συνεζήτει ἐμπαθῶς περὶ τοῦ ἠθολογικοῦ χαρακτήρος τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου, εἰδικώτερον δὲ τῆς Φιλιππουπόλεως ². Καὶ ταῦτα ἐπ' ὀνόματι τῆς ἰσοπολιτείας τοῦ Χάτσι Σερῖφ καὶ ὑπὸ τὴν ἀνοχὴν τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως, στοιχοῦσας τῷ δόγματι «διαίρει καὶ βασίλευε».

Τὰ ἐν Φιλιππουπόλει γεγονότα ἐπληρεφρήθη ἐπισήμως τὸ Οἰκουμένικόν Πατριαρχεῖον ἀρχομένου Ἰανουαρίου τοῦ 1853 ἐξ ἀναφορῶν τῶν χριστιανῶν Φιλιππουπόλεως ³. Καὶ κατ' ἀρχάς, ἐν διεβίβασε πρὸς τὸν Μητροπολίτην Χρῦσανθον, Ἐγκύκλιον ἐπιστολήν, ἐπιστῶσαν τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς διατηρήσεως τῶν καθεστώτων ⁴. Ὅτε ἔμως, μετὰ τὴν κοινοποίησιν τῆς Ἐγκυκλίου ταύτης ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου πρὸς τοὺς ἐπαρχιώτας αὐτοῦ, προὐκλήθη ἐπικίνδυνος σύγκρουσις μεταξὺ τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ βουλγαρικοῦ πληθυσμοῦ, ἀποῦ ἐγένετο καὶ δολοφονική ἀπόπειρα κατὰ τοῦ Μητροπολίτου Χρυσάνθου ἐν τῷ κειτῶνι αὐτοῦ, τὸ Πατριαρχεῖον, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι εἰρηνεύσεως τῶν πραγμάτων καὶ ἐπὶ προφανεῖ κατ' οἰκονομίαν παρεκκλίσει ἀπὸ τῆς καθεστηκυίας τάξεως, ἐπέτρεψε νὰ τελῶνται σλαβωνιστὶ αἱ ἀκολουθίαι εἰς δ' ὁ ναοὺς τῆς Φιλιππουπόλεως, παρὰ τὰς διαμαρτυρίας τῶν Ἑλλήνων ἐνοριτῶν ⁵. Ἐπειδὴ ὁμως ἡ πικροσύνα τοῦ Νάϊδεν Γκέρωφ δὲν συνετέλει εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς τάξεως, τὸ Πατριαρχεῖον, πρὸς τὴν εἰς παραστάσεις πρὸς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀπεσταλμένον τῆς Ρωσσίας Μεντζικώφ ἐπέτυχεν τὴν ἀπομάκρυνσιν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς Φιλιππουπόλεως ⁶.

Ἄλλ' αἱ παραχωρήσεις αὗται τοῦ Πατριαρχείου δὲν ἐπέφερον τὸ

γάρων ἀρχιερέων πρὸς τὰς Αὐτοκεφάλους Ἐκκλησίας σ. 11-12. Ἐν Κων(υ)πόλει 1869.

1. Πετρώφ 56.

2. Κυργάνωφ, I, 81.

3. Γεδεών, Β', 5.

4. Αὐτόθι.

5. Γεδεών, Β', 8. 128. 165.

6. Ἡ Βουλγαροσλαβική συμμορία καὶ ἡ Τριανδρία αὐτῆς, σ. 40-41.

ἐπιπέθην ἀποτέλεσμα. Ὁ Μητροπολίτης Χρύσανθος ἦτο ἀνεπιθύμητος ἐπὶ τασσῶν μάλιστα ἢ προδιάθεσις ἦτο ἰσχυρά, ὥστε ἡ κατ' αὐτὸν ἐμπάθεια παρέφερε τοὺς βουλγάρους νὰ διαδίδωσιν εἰς ἕαρος αὐτοῦ, ὅτε ἐκονοποίει τὴν Πατρισρχικὴν Ἐγκύκλιον, ὅτι αὐτὴ ἦτο πλαστὴ ¹. Διὸ καὶ μετὰ τὴν παραχώρησιν τῶν ναῶν, οἱ ἐν Φιλιππουπόλει Βούλγαροι ἐχλεύαζον ὅλους τοὺς Ἑλληνας Μητροπολίτας, κατέστρεφον ἀρχαῖα ἑλληνικὰ μνημεῖα, ἐκκλησιαστικὰ βιβλία, προμηθεύμενοι νέα τοιαῦτα ἐκ Ρωσίας καὶ αὐτὰς δὲ τὰς ἱερὰς εἰκόνας, ἔσαι ἔφερον ἑλληνικὸς ἐπιγραφὰς ². Καὶ δὲν ἐνετοπιζοντο αἱ πράξεις αὗται μόνον ἐν Φιλιππουπόλει. Ὅπου ἡ ἐξέγερσις εἶχεν ἰσχυρόσει, πανταχοῦ παρόμοιαι πράξεις συνέβαινον. «Αἱ λέξεις γραικὸς καὶ βούλγαρος, λέγει σύγχρονος μάρτυς τῶν γεγονότων, διαχωρίζεσι πάντας, ἀδελφούς τε καὶ φίλους, πατέρα καὶ τέκνα, οὕζυγον πρὸς οὕζυγον καὶ συγγενεῖς πρὸς θλήλους» ³. Ἄλλως τε ἐπεδιώκετο ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ πραγμάματος τοῦ Γκέρωφ, ὅστις δημοσίᾳ ἀπὸ τοῦ 1852 εἰσελάλει ὅτι χάρις εἰς τὴν βουλγαρικὴν ἐν Φιλιππουπόλει πρόδοον ἐντὸς δικαίων οὐδεὶς θὰ εὕρισκετο ἐν τῇ πόλει καὶ τῇ ἐπαρχίᾳ Φιλιππουπόλεως, ἵνα εἴπη λέξιν γραικικὴν ⁴. Οὕτω δὲ φόνοι ἐγίνοντο ἐν μέσαις ὁδοῖς, ἔπου οἱ διαπληκτισμοὶ βουλγάρων καὶ ἑλλήνων ἦσαν συχνοί. Τὸν ἑλληνα ἐπίσκοπον Βράτσης ἐφόνευσαν οἱ Βούλγαροι ἐξαγοράσαντες πρὸς τὸν σκαπὸν τοῦτον Τοῦρκὸν τινα ⁵. Μόνον δὲ ἡ κήρυξις τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου, 1853, εἰς ὃν εἶχεν ἐμπλακὴ ἡ Τουρκία κατὰ τῆς Ρωσίας συνεπήγαγεν ὕψισιν τινα τῆς βουλγαρικῆς κινήσεως, ἐξηγουμένην ἐκ τῆς ἐξασθενήσεως τοῦ ἀγῶνος τῶν Βουλγάρων διὰ τῆς ἀπομακρύνσεως ἐκ Τουρκίας προσώπων συνδεομένων ἀμέσως μετὰ τῆς ἐμπολέμου Ρωσίας. Μάλιστα ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις οὐκ ὀλίγους ἐκ τῶν βουλγάρων διδασκάλων ἐφόνευσεν καὶ ἐξώρισεν, λέγεται δὲ ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Γκέρωφ, παρὰ τὴν μαρτυρίαν ὅτι ἀπεμακρύνθη ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου, εἶκοθεν κατέλιπε τὴν Φιλιππουπόλιν, ἐπεὶδὴ κατὰ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου κατεζητεῖτο ὑπὸ τῶν Τουρκικῶν Ἀρχῶν ⁶. Οὕτω, καίτοι δὲν ἀπέλειπον αἱ προστριβαὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου μεταξὺ τῶν βουλγάρων καὶ τῶν

1. Ἐνθ. ἀν. σελ. 28.

2. Κουργάνωφ, I, 83.

3. Ἡ Βουλγαροσλαβικὴ συμμορία καὶ ἡ τριανδρία αὐτῆς, σελ. 28.

4. Ἐνθ. ἀν., σελ. 26.

5. Βουλγάρων ἐνέργειαι πρὸς κατάλυσιν τοῦ κράτους τῆς ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας καὶ καταστροφὴν τῆς ἑλληνικῆς ἐθνότητος, σ. 5. Ἐν Ἀθήναις 1908.

6. Θ. Ἀσκληπιάδου, Τὰ διὰ τῶν Βουλγάρων ἐν Ἀνατολῇ τεκταινόμενα. Ἐν Ἀθήναις. 1872 σελ. 24.

Ἑλλήνων, ὅμως ἡ ἐξέλιξις τοῦ ἀγῶνος αὐτῶν ἐξηγήθη ἐκ τῆς ἐκβάσεως τοῦ πολέμου τούτου.

Ἀναθεωροῦντες τὴν ἐξέλιξιν τῶν γεγονότων τοῦ διακληρίτου, χρο-
νικοῦ στασιήματος παρατηροῦμεν ὅτι ἡ ἐμφάνισις τοῦ βουλγαρικοῦ ζητή-
ματος δὲν ὀφείλεται εἰς αὐτενεργὸν τῶν βουλγάρων κίνησιν. Διὰ τὴν ἐξε-
γερθῆ ὁ βουλγαρικὸς λαὸς κατὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ
τῶν Ἱεραρχῶν αὐτοῦ καὶ νὰ ἀπαιτήσῃ τὸν ὕπ' αὐτοῦ χωρισμὸν ἀπη-
τήθη ἰσχυρὰ ἐξωθεν ὑποκίνησις καὶ ἐνέργεια. Οὕτως ὥστε ἡ παρουσία
βουλγαρικοῦ ζητήματος ἦτο ἕως τεχνητὴ, ἀποσκοποῦσα εἰς πολιτικὸν
συμφέρον οὐχὶ κυρίως τοῦ βουλγαρικοῦ ἔθνους, ἀλλὰ τοῦ πανσλαυτισμοῦ.
Εἰς τοῦτο ὀφείλεται ἡ ἀντεκκλησιαστικὴ καὶ ἀνθελληνικὴ κατεύθυνσις
τῶν βουλγαρικῶν τάσεων καὶ οὐχὶ εἰς πίεσιν τῶν καθεστηκυῶν ἐκκλη-
σιαστικῶν ἀρχῶν κατὰ τῆς βουλγαρικῆς ἐθνότητος, ἧς πίεσεως, ἂν τοι-
αύτη τόσον ἀφόρητος ἐξησκαίτο κατὰ τῶν βουλγάρων, τὰ ἀποτελέ-
σματα ἠδύναντο νὰ ἀρθῶσι δι' ἄλλων μέσων παρὰ διὰ τῆς πολεμικῆς καὶ
ἀναρχικῆς στάσεως κατὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Καὶ τοῦτο
ἀκριβῶς χαρακτηρίζει τὸ τμήμα τοῦτο ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐξέλιξιν τοῦ
ἔθλου βουλγαρικοῦ ζητήματος: τὸ τεχνητὸν τῆς ἐξεγέρσεως ἐκ μέρους
ἀνεπισημῶν πολιτικῶν παραγόντων.

ΑΡΧΙΜ. ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ Ι. ΚΑΡΠΑΘΙΟΣ